

Překlad a jazyková analýza povídek ze starého Egypta. Cenu Jana Palacha 2020 získaly doktorandky egyptologie Diana Míčková a Dorotea Wollnerová

Doktorandky Českého egyptologického ústavu FF UK uspěly s badatelskou prací „Poslyš vyprávění z časů tvých otců: Příběhy ze starého Egypta“. „Čím déle člověk zkoumá jakoukoli starověkou či exotickou kulturu, tím více se utvrzuje v tom, že lidé jsou stále stejní, řeší tytéž problémy a kladou si stále stejné otázky,“ popisují egyptoložky svou zkušenost s překladem staroegyptských příběhů.

Kniha přináší nové překlady a interpretace čtyř stěžejních staroegyptských literárních děl: *Příběhy z papyru Westcar* a povídky *O trosečnickovi*, *O výmluvném rolníkovi* a *O Sinuhetovi*. Doktorandky pracovaly na projektu, v rámci něhož badatelská práce vznikla, tři roky. Díla egyptské literatury období Střední říše zasadily do širšího dobového a kulturního kontextu, aby se čtenář seznámil nejen se staroegyptským jazykem, literaturou a mudroslovím, ale například i s přístupem Egyptanů ke vzdělání a písařské profesi.

Texty byly do češtiny a dalších světových jazyků přeložené již dříve. V českém prostředí však kniha vyniká zejména proto, že je poprvé opatřena obsáhlými komentáři, které čtenáři umožňují pochopit pro laika nesrozumitelné pasáže, a nechávají ho nahlédnout do způsobu symbolického a metaforického vyjadřování starých Egyptanů Střední říše, uvádí doc. Jiří Janák, egyptolog a oponent oceněné práce.

O tom, jak badatelská práce vznikala, motivaci stát se egyptoložkami a náročnosti studia staroegyptštiny vyprávějí obě doktorandky v rozhovoru. „Každý nemusí být nutně lingvista či filolog, ať už se však specializujete na cokoliv, alespoň bez základní znalosti hieroglyfů se neobejdete, protože staří Egypťané opravdu popsali, co se dalo.“

V oceněné práci se zabýváte staroegyptskými literárními díly. Jaká literární postava starého Egypta je vám nejbližší?

Staroegyptské literární postavy se dost liší od toho, co si pod tímto pojmem představíme v současnosti. Většina dochované egyptské literatury má folklorní charakter a postavy těchto příběhů jsou velmi schematické (mocný faraon, učený mág, dobrý nebo zlý bratr). Postavou, která z tohoto rámce vybočuje, je Sinuhet, jehož povaha, myšlenky, jednání a pohnutky jsou čtenáři přiblíženy v jeho pseudo-autobiografickém vyprávění, často i v ne zrovna lichotivém světle. To, že se protagonisté staroegyptských textů nechovají právě jako hrdinové, či dokonce porušují různá pravidla včetně morálních, není ostatně také nic příliš neobvyklého.

Pro nás se během práce na knize stal svébytnou postavou výmluvný rolník, vystupující ve stejnojmenné povídce – zpracování tohoto textu nám zcela jistě dalo nejvíce práce, a to jak kvůli samotnému překladu, tak především kvůli snaze porozumět jeho květnatým projevům. Nedá se o něm říci, že by byl naší nejoblíbenější postavou, ale rozhodně byl na dlouhé měsíce naším věrným společníkem, který se stal námětem mnoha celovečerních debat i různých vtípků.

Egyptologii lidé běžně vnímají jako vědu, která v sobě nese nádech tajemna. Co na ní fascinuje vás? Fascinuje vás pořád?

Pokud chcete egyptologii studovat či dělat profesionálně, určitě musíte disponovat silným vztahem právě k této kultuře. Obecně je egyptologie mimo jiné zajímavá tím, že v ní lze hledat odpovědi pomocí různých metod a spojením různých druhů

pramenů. Často se nemusíte spoléhat pouze na archeologické doklady či naopak pouze na texty, ale můžete informace různě kombinovat, porovnávat a doplňovat, zároveň se tak nabízí pohled z různých stran, z nějž pak můžete vyvozovat často velmi zajímavé závěry.

Také je zde stále co objevovat, ať již jde o hrobky, paláce či chrámy, bílá místa v dějinách nebo doposud nepřeložené texty. Na druhou stranu, čím déle člověk zkoumá jakoukoli starověkou či exotickou kulturu, tím více se utvrzuje v tom, že lidé jsou stále stejní, řeší tytéž problémy a kladou si stále stejné otázky – což může být svým způsobem stejně fascinující jako různé chytivé „záhady starověku“. Čím déle čtete starověké texty, tím víc vnímáte, jak nám jejich autoři byli podobní.

Překvapilo vás studium oboru něčím, co jste na jeho začátku vůbec nečekaly?

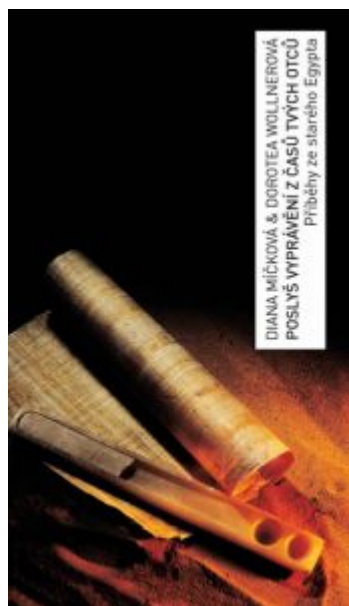
Je pravda, že studium egyptologie a posléze i práce v oboru je náročná a vyžaduje zápal, nadšení a spoustu úsilí. Většina lidí, která z tohoto oboru odejde, tak učiní spíše proto, že postupně zjistí, že egyptologie je o něčem jiném, než si představovali, nebo že čas a úsilí, které je jí nutné věnovat, raději vynaloží na něco jiného.

V souvislosti s předchozí otázkou je také nutné zmínit jednu z negativních stránek fascinace egyptologií – jedná se o jednu z disciplín, která k sobě přitahuje různé za vlasy přitažené výklady a teorie, které je z pohledu egyptologa často velmi obtížné vyvracet. Z množství lidí, které fascinuje starověký Egypt, tak mnoho staví svůj zájem především na obrazu tajemna, esoteriky či zásahu mimozemských civilizací než na staroegyptské kultuře. Přestože v mnoha případech se nabízí dobře podložený vědecký výklad, často se setkáváme s neochotou věřit racionálnímu vysvětlení či s odmítáním jiných poznatků než těch, které se právě hodí.

Abychom však střílely i do vlastních řad, samozřejmě je zde

spoustu věcí, které alespoň zatím zcela objasnit nedovedeme, a člověk může být překvapen, jak často se lze i ve vědeckých kruzích setkat s tím, že se stále opakují nepodložené teorie, zastaralé formulace či překlady, které dávno neplatí.

Publikace se nezaměřuje jen na překlad děl, popisuje i reálie starého Egypta. Jak dlouho vám její příprava trvala? Co bylo nejnáročnější částí celého procesu?

Knihu jsme psaly v rámci projektu GAUK „Staroegyptské povídky z období Střední říše – překlad, analýza a zpřístupnění gramatické struktury textů obecné lingvistiky“. Projekt trval tři roky a publikace s překlady staroegyptských textů byla jen jedním z jeho výstupů. Dalším byla podrobná jazyková analýza provedená pomocí interlineárního glosování podle lipského systému – jde o metodu, která analyzuje každé slovo daného textu, a umožňuje tak vidět jeho gramatickou funkci i lingvistům bez znalosti

staroegyptského jazyka, kteří pak mohou tuto analýzu využít pro srovnávací studie. Tento rozbor je dost náročný a zabere hodně času, nicméně nutí člověka zamyslet se při překladu nad každým slovem, a vede tak k mnohem preciznějšímu překladu a mnohdy i k novým interpretacím textu.

S překvapivým problémem jsme se pak setkaly při studování originálů textů v různých světových muzeích. V některých z nich, například v petrohradské Ermitáži, se nám dostalo opravdu skvělých podmínek pro studium a velmi vstřícného jednání, občas se však stávalo i to, že jsme musely text číst ve vitríně v muzeu mezi běžnými návštěvníky, kde si nebylo kam položit pomůcky a text zde nebyl k dispozici celý.

Při samotném překladu pak byly náročné a často frustrující především některé pasáže, kdy člověku nepomůže ani znalost jazyka. Zvláště ve výše zmíněném příběhu *O výmluvném rolníkovi*

se často setkáváte s větami, které nechápete, ani když ovládáte jazyk, protože se jedná o velice specifickou a květnatou řeč, která pravděpodobně využívá úsloví či různá více či méně rozvinutá obrazná pojmenování, která jsou nám dnes již bez kontextu zcela nesrozumitelná.

Překlad knihy také doplňují podrobné komentáře týkající se staroegyptštiny – to musí vyžadovat skvělou znalost daného jazyka, abyste pochopily i významy skryté mezi řádky. Jak se vám egyptština učila?

Zpočátku je staroegyptština velmi náročná. Nejedná se o indoevropský jazyk, tudíž její systém a gramatická pravidla fungují jinak než u živých jazyků, s nimiž se člověk většinou setká, než se pustí do studia egyptštiny. Další náročnou věcí je také to, že kromě jazyka se musíte naučit i poměrně složité písmo. Egyptština také nezapisuje samohlásky, což vede k tomu, že některá slova či jejich tvary (např. různé tvary sloves) se vyslovovaly různě, ale zapisovaly stejně. Během prvního ročníku studia egyptologie se pak probírá celá staroegyptská gramatika, což zabírá mnoho času a člověk je nucen s tímto jazykem strávit mnoho hodin týdně.

Postupně se však ukázalo, že to je vlastně dobrý postup. Již během prvního ročníku studia se tak často stane, že ti, kteří nechtějí egyptologii věnovat tolik úsilí, studia zanechají – což je vždy lepší v prvním ročníku než na konci studia. Když však člověk věnuje egyptštině určitý čas a energii, dá se to zvládnout, a čím déle se člověk staroegyptštinou zabývá, tím to jde samozřejmě snáze.

Obě se shodneme, že jazyk je jedna z nejtěžších věcí na studiu egyptologie, bez níž se však egyptolog neobejde. Každý nemusí být nutně lingvista či filolog, ať už se však specializujete na cokoliv, alespoň bez základní znalosti hieroglyfů se neobejdete, protože staří Egyptané opravdu popsali, co se dalo.

Práci jste připravovaly v rámci doktorského studia na Českém egyptologickém ústavu FF UK. Jakou zpětnou vazbu vám na ni dali vaši pedagogové? Co na práci nejvíce ocenili?

To, že jsme překládaly texty, které jsou již přeložené, některé z nich i víckrát, by mohlo na první pohled působit divně, ale nakonec právě to pro nás byla jedna z nejprínosnějších věcí, oceňovaná i ze strany vyučujících či kolegů. Obzvláště u textů, které jsou známé či „klasické“, se totiž velice často stává, že se neustále opakují staré interpretace a doplňují bílá místa podle toho, „jak to známe“. Případně se nějaké místo překládá určitým až notoricky známým způsobem, nicméně při nahlédnutí do textu se ukáže, že tam nic takového není – takové problémy se samozřejmě netýkají pouze egyptologie.

Jedním z našich hlavních cílů proto bylo vytvořit co nejvěrnější překlad toho, co je v textech skutečně zapsané, aniž bychom si něco domýšlely či doplňovaly, a to někdy i na úkor estetické stránky textu. Nejvýraznějším příkladem je papyrus Westcar, jehož začátek zcela chybí a první dochovaná strana je značně poškozena. Text, který je zde zapsán, se často rekonstruuje, a to na základě překladu z konce 19. století. V knize uvádíme jednu z nejnovějších rekonstrukcí příběhu, nicméně v našem překladu jsme ponechaly opravdu jen to, co bylo na papyru viditelné, aby si čtenář mohl udělat představu, nakolik je doplnění příběhu vždy interpretací konkrétního badatele.

Druhým hlavním přínosem publikace pak jsou poznámky a komentáře k textům, které vysvětlují různé staroegyptské reálie či jazykové prostředky, čímž jsme se snažily přiblížit tyto příběhy a jejich kontext jak odborníkům či studentům z jiných oborů, pro které by mohly být zajímavé, tak i laickým čtenářům se zájmem o starověký Egypt. Popularizace je obecně důležitá součást egyptologie – většina egyptologů si je vědoma toho, že odborné články si veřejnost nepřečte, ani pro ni často nejsou atraktivní, zároveň je zde ale mnoho témat a

objevů, které si určitě zaslouží, aby se dostaly mimo okruh badatelů k zájemcům o toto téma.

Když jste začínaly egyptologii studovat, čemu jste se po studiu chtěly profesně věnovat? Cítily jste už tehdy, že to bude akademická dráha?

Chcete-li dělat egyptologii profesionálně, pak je to v naší zemi většinou skrze akademickou dráhu. Jediné další egyptologické pracoviště kromě Českého egyptologického ústavu FF UK je v Náprstkově muzeu. Další instituce se pak nabízejí v zahraničí, ale rámcově jde o pracoviště podobného typu. V rámci doktorského studia tak sice pracujeme na svých disertačních pracích, zároveň se však věnujeme různým projektům, které tvoří běžnou práci egyptologů – účastníme se expedic, podílíme se na výuce, publikujeme studie či se účastníme grantových projektů a konferencí. Po úspěšném dokončení doktorského studia se tak pro nás v oboru pravděpodobně vlastně zase tolik nezmění, i když s doktorským titulem budeme pak samozřejmě mít v rámci oboru širší možnosti.

Tereza Šindelářová

Mgr. Diana Míčková (1992) vystudovala bakalářský program Dějiny a kultura východního Středomoří ve starověku – Klasická archeologie na FF UK, poté absolvovala navazující magisterský program Dějiny antické civilizace – Egyptologie. Od roku 2015 se podílí na archeologických výzkumech na šachtovém pohřebišti hodnostářů Pozdní doby v Západním Abúsíru. Od roku 2016 je studentkou doktorského programu Egyptologie. V roce 2018 absolvovala odbornou stáž Erasmus+ na katedře egyptologie na Ruprecht-Karls-Universität v Heidelbergu.

Mgr. Dorotea Wollnerová (1990) je absolventkou bakalářského programu Dějiny a kultura východního Středomoří ve starověku – Klasická archeologie na FF UK. Následně vystudovala navazující magisterský program Egyptologie – Klasická archeologie. Od roku 2016 se podílí na archeologických výzkumech v Abúsíru, kde zkoumá objevné textilie, a od roku 2017 je studentkou doktorského programu Egyptologie. V roce 2018 jí byla udělena cena Josefa Hlávky.

Cena Jana Palacha se tradičně uděluje studentům FF UK za vynikající samostatnou publikační činnost, za mimořádný přínos závěrečné práce nebo za výraznou společenskou aktivitu zvyšující prestiž FF UK. Spojena je také s finanční odměnou. Přehled vítězů minulých ročníků a náležitosti přihlášky najdete na webu FF UK.